

Förintelsens minnesdag – 27 januari

Motståndsmannen Georg W Fossums bild hittades på 1990-talet och är den enda som finns på de 529 norska judar som lämnade Oslo på båten Donau den 26 november 1942. Slutdestinationen var förintelselägret Auschwitz och mer än hälften gasades ihjäl direkt. FOTO: GEORG W FOSSUM/TT

Micael Bindefelds stipendium. Nytt grepp på Förintelsehistoria

STIPENDIUM

Polen och Auschwitz förvisso, men nu ska svenska skolorndomar få resa i Förintelsens fotspår även till Norge. Årets stipendium från Micael Bindefelds stiftelse till minne av Förintelsen kommer att användas till resestipendier.

Totalt deporterades nästan 800 norska judar till Polen och Tyskland. Knappt 40 av dem överlevde.

Några av dem som trots allt klarade sig undan deporteringarna var de judiska bröderna och trädgårdsmästaren Rolf A Syversen. Han hittade i sitt växthus i Oslo i oktober 1942.

Syversen, senare skjuten av nazisterna, bestämde sig för att tillsammans med tre andra organisera en räddningsaktion med hjälp av firmans lastbilar. Under sju veckor vintern 1942 körde man skyttefart och lyck-

ades transporterera mellan 600 och 1000 norrmän till gränsen mot Sverige. Hur många som hjälptes totalt är oklart, men cirka 350 av dem hade judisk härkomst.

Människorna gömde sig bakom potatissäckar, barnen hölls tysta med hjälp av sömnmedel. Gränsen passerades i de flesta fall till fots – ofta till Värmland.

Väldigt många gånger hannade människor av en slump i hjälpeverksamheten. De ställdes inför ett val: ska jag hjälpa och riskera mitt eget liv, eller ska jag låta bli? Det fanns ju inga färdiga sys-

tem för det här, säger Anna Florén, programchef på Voksenåsen och mottagare Micael Bindefelds stipendium till minne av Förintelsen.

Voksenåsens kulturcentrum ligger vackert beläget utanför Oslo. Norska staten gav det 1955 som ett tackför-hjälpen-under-kriget-gåva till Sverige och hit ska nu svenska skolorndomar få komma och lära om Förintelsen ur ett nordiskt perspektiv. De första så kallade hägkomstresorna skulle genomföras i mars 2020, men blev aldrig på grund av pandemin. Nu hoppas Anna Florén att resorna ska komma igång på allvar i april i år.

Projektet har tagits fram i samarbete med Forum för levande historia som 2018 fick ett uppdrag från regeringen att stärka förutsättningarna för just hägkomstresor till Förintelsens minnesplatser. Traditio-

nellt har dessa gått till Polen och Auschwitz. Anna Florén ser fler fördelar med att högstadies- och gymnasieungdomar nu får studera Förintelsen utifrån de norska judarnas historia.

– Historien kommer närmare geografiskt, socialt och kulturellt, dessutom får vi kanske ett annat perspektiv på Sveriges roll under andra världskriget. Gränsen mot Sverige blev ju nöd-utgången, men den kunde också vara stängd, säger Anna Florén.

Fram till våren 1942 var det svårt att få uppehållstillstånd i Sverige. Att vara av judisk börd räknades inte som asylskäl och bedömningen vid gränsen var godtycklig. Det finns exempel på judar i Norge som försökte fly till Sverige år 1941 men som nekades inträde. Violinisten Leif Wolfberg – skildrad i Ola Larssons essäsbok "Djävulssonaten" – var en

av dem. Han deporterades sedan till Auschwitz men lyckades överleva.

Den 26 november 1942 deporterades nazisterna 529 norska judar ombord på båten Donau. Från den polska hamnen Stettin gick resan till Auschwitz där mer än hälften av dem gasades ihjäl direkt.

Deporteringen från Norge blev årets mest uppmärksammade nyhet i Sverige och efter den blev det också möjligt för norska judar att få asyl i Sverige.

– Vi vill berätta om den här historien i Sverige för vi tror att den inte är så känd, och den norska Förintelsen är så nära man kommersin egen lokala historia.

Den norska självranstningen har på sistone handlat om motståndsmännens ansvar – vad visste de? Kunde de ha hjälpt de norska judarna mer än vad som skedde – en diskussion som

startade med Marte Michels bok "Hva visste hjemmefronten?", säger Florén.

Tanken med hägkomstresorna är – förutom kunskap och utbildning – att få svenska elever att reflektera över det personliga ansvaret hos den som står bredvid, enligt Anna Florén.

Vilka perspektiv på Sveriges roll under andra världskriget är det då som betonas?

– En nyansering, det är så lätt att fastna i ett historiskt narrativ om att Sverige gjorde det jättebra och räddade alla, eller att Sverige tillät permittenstrafik och agerade helt förfärligt. Det faktum att Sverige var neutralt gjorde att över hälften av de norska judarna hade någonstans att fly. Men det var inte bara gott, det fanns också svårigheter, och det kunde vara godtyckligt. Små tillfälligheter kunde avgöra om du levde eller dog. (TT)

Erika Josefsson